

Bonte Vliegenvanger

Tips en trucs van een overlever

Een van de bekendste zangvogels in het Gooi die in een nestkast broedt, is de Bonte Vliegenvanger. Een paar jaar geleden luidden onderzoekers de noodklok voor het zangvogeltje. Door de warmere lentes vervroegde de rupsenpiek en kwam de Bonte Vliegenvanger niet meer op tijd in Nederland. Ondertussen denkt men daar wel genuanceerder over en ziet het er beter uit voor de Bonte Vliegenvanger. Sterker nog: 2010 was een ouderwets topjaar!

Lenny Langerveld

Foto: Jan van der Geld

Bolwerken van Bonte Vliegenvangers in het Gooi zijn Nieuwenoord, Drakenburgh, de Fransche Kamp, het Dassenbos en voormalige camping Heidebloem. Dit jaar waren er 88 broedparen van de Bonte Vliegenvanger in de nestkasten, en daarmee staat de deze soort Vliegenvanger in het Gooi op de derde plaats. De Koolmezen overvleugelen alle anderen, met meer dan 600 paren, de Pimpelmezen staan met ongeveer 540 broedparen op de tweede plaats.

De net uit het ei gekropen Bonte Vliegenvangertjes eten bij voorkeur eiwitrijke rupsen en dat is een lastig menu. Rupsen zijn er namelijk maar héél even. In mei is er een piek van twee á drie weken en daarvóór en daarna is het lastig rupsen zoeken. Maar die piek is in de loop van de afgelopen twintig jaar vervroegd. Door de warmere lentes van de afgelopen jaren kregen planten en bomen eerder bladeren en verschenen de insecten eerder in het voorjaar. Normaal gesproken piekten de rupsen rond 25 mei, tegenwoordig al rond 5 mei. En dat is voor de Bonte Vliegenvangers te vroeg. Eigenlijk hebben de Bonte Vliegenvangers een kleine webcam nodig, zodat ze vanuit West-Afrika waar ze overwinteren kunnen zien hoe het gesteld is met de knoppen aan de Nederlandse bomen. Maar helaas, die hebben ze niet. Ze vertrekken op intuïtie

en dan nog: de vlucht naar Nederland duurt een maand. En dus merken ze pas na aankomst, dat ze de insectenpiek dreigen te missen.

De mannetjes zijn het snelst, die arriveren begin april in de broedgebieden in Europa. Ze hebben dan 4.500 kilometer vliegen achter de rug. De vrouwtjes volgen een week later.

De afgelopen jaren ontdekte het vrouwtje bij aankomst dat de lente vroeg viel. Ze zocht haar partner daarom in grote haast. Ook ná het 'daten' was er weinig tijd voor jolijt. Het jonge stel moest als de wiedeweerga de nestkast in, eieren leggen en broeden. De afgelopen 25 jaar heeft het vrouwtje haar legdatum met maar liefst acht dagen weten te vervroegen. Althans, in de contreien in Europa waar dat nodig was. Vroeger had ze twee tot drie weken om bij te tanken en op adem te komen na de reis uit Afrika, nu is dat nog maar één week voordat het energievretende eieren leggen en jongen voeren op gang komt. En nog was het kantje boord: de rupsen zijn drie weken vervroegd, en een snelle rekensom leert dan, dat de acht dagen winst die de Bonte Vliegenvanger maakte de afgelopen 23 jaar, domweg niet genoeg was. Een aanzienlijk deel van de vogels kwam te laat om hun kroost een optimale maaltijd te kunnen garanderen.

Slimme overlevers

Bioloog Christiaan Both is verbonden aan de Universiteit van Groningen en volgt de Bonte Vliegenvanger al jarenlang op de voet, vooral in Drenthe. Door de vervroegde rupsenpiek is de populatie lange-afstandtrekkers in het bos teruggelopen met meer dan 60% in de afgelopen twintig jaar. De tendens is, dat de soorten die het laatst aankomen in het voorjaar, het snelst afnemen. Dat zijn vooral de Grauwe Vliegenvanger, de Fluiter en de Spotvogel, die hebben het 't zwaarst. In vergelijking met andere bosvogels, doen de Bonte Vliegenvangers het eigenlijk helemaal nog niet zo gek. De Bonte Vliegenvanger heeft meer mogelijkheden om te overleven dan het vervroegen van de eileg, zo constateerden Both en consorten. Ze kunnen bijvoorbeeld doorvliegen naar een ander broedgebied met een latere voedselpiek. Dat kan

betekenen dat ze doorvliegen naar Noord-Nederland, of zelfs naar Scandinavië want dáár is de lente nog steeds als vanouds. En de afname van het vogeltje in loofbos zou ook wel eens veroorzaakt kunnen worden doordat naaldbossen aantrekkelijker geworden zijn. Kortom: voor de onderzoekers is de Bonte Vliegenvanger misschien wel uit de bekende nestkasten verdwenen, maar dat wil niet zeggen dat het per definitie slecht gaat met de soort en dat je maar gelijk de alarmklok moet gaan luiden.

Foto: Jan van der Geld

In de gebieden die ze volgen, ziet Both dat de laat broedende vliegenvangers het steeds moeilijker hebben om jongen groot te brengen die sterk genoeg zijn om terug te keren als broedvogel. Zou dat kunnen betekenen dat er een genetische aanpassing van de soort zal komen, omdat de vroege broeders meer overlevingskansen hebben dan de late broeders? Onderzoek hiernaar zal de komende jaren uitsluitsel kunnen geven. Ook willen Both en de zijnen meer greep krijgen op de vraag waarom vogels niet eerder gaan trekken. Both: “Wij denken dat daarin deels de crux zit van het waarom van de huidige ontoereikende aanpassing aan klimaatsverandering. Het is ontstellend hoe weinig we weten van die vogels buiten het broedseizoen.” Voor dit onderzoek zijn er ondertussen tien Bonte Vliegenvangers uitgerust met een zogenaamde geo-

locatorlogger. Deze loggers registreren dagelijks op welk tijdstip het licht en donker wordt. Met behulp hiervan is het in principe mogelijk om vrij nauwkeurig te bepalen waar de vogel zich op aarde bevindt. Het nadeel: je moet de vogel wel terugvangen.

Waar komt nou toch die fascinatie bij de onderzoekers vandaan voor de Bonte Vliegenvangers? Both: “Dat moet je vooral heel praktisch zien. De Bonte Vliegenvanger broedt in nestkasten. Je hoeft de nesten niet te zoeken. Als je Roodborsten wilt onderzoeken ben je ellenlang bezig alleen al om zo’n nest te vinden. Bovendien weten we ontzettend veel over de Bonte Vliegenvanger dankzij al die vrijwilligers die jaar in jaar uit de nesten controleren.”

Bolwerken van Bonte Vliegenvangers in het Gooi

In het werkgebied van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken is natuurlijk ook zo’n groep vrijwilligers actief. In het afgelopen jaar zijn er door 22 controleurs op 31 terreinen 1370 nestkasten gecontroleerd onder de bezielende leiding van coördinator Ronald Beskers. In het Gooi lijkt de Bonte Vliegenvanger in de lift te zitten. Twee jaar geleden waren er 50 broedparen, vorig jaar 64 en nu dus zo’n 88. “Maar”, zo legt Beskers uit, “er waren dit jaar ook meer nestkasten dan vorig jaar. Dus veel conclusies kunnen we hier niet aan verbinden.” Toch was 2010 een uitzonderlijk jaar. Want wat niemand al meer voor mogelijk had gehouden, gebeurde opeens toch. Het voorjaar van 2010 was een ouderwets voorjaar. Het was koud, de bomen kwamen veel later uit dan de afgelopen jaren. Niets geen vroege rupsenpiek rond 5 mei, maar een piek van 20 mei tot 25 mei. De Bonte Vliegenvangers daarentegen, waren ontzeten vroeg dit jaar. De eerste melding kwam uit Drenthe en was van Rob Bijlsma, die al op 26 maart het eerste mannetje spotte. Beskers: “Eind april was het warm, maar toen kwam er opeens een stop op de natuur, met een vijftal koude dagen in begin mei.” Voor de Bonte Vliegenvanger pakte dat perfect uit, de eieren waren opeens prima op tijd voor de rupsenpiek en Beskers hoorde de Bonte Vliegenvanger dan ook overal zingen dit voorjaar.

En nu maar hopen dat de Bonte Vliegenvangers volgend jaar weer zo’n buitenkansje ten deel valt, zodat ze gewoon in het Gooi kunnen blijven en niet hoeven uit te wijken naar verre oorden als Finland of Denemarken.